

Prof. zw. dr hab. Radosław Zenderowski
Instytut Nauk o Polityce i Administracji
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

Recenzja

rozprawy doktorskiej
mgr. Szczepana CZARNECKIEGO
pt. *Polityka etniczna państwa w kontekście polityzacji etniczności
w Republice Bułgarii w latach 1989 - 2020*
(Lublin 2023, ss. 396)

napisanej na Wydziale Politologii i Dziennikarstwa Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
pod kierunkiem p. prof. dr. hab. Walentego Baluka

Przedmiotem recenzji jest rozprawa doktorska dotycząca polityki etnicznej państwa na przykładzie Republiki Bułgarii w latach 1989-2020. Tematyka pracy zdecydowanie mieści się w obszarze dyscypliny nauki o polityce i administracji. Autor podejmuje ponadto temat aktualny i wymagający pogłębionych analiz politologicznych, ale i socjologicznych z uwagi na znaczenie czynnika etnicznego w kształtowaniu na Bałkanach zarówno relacji wewnątrz krajowych, jak i międzynarodowych. Co więcej jego wysiłek badawczy stanowi odpowiedź na deficyt opracowań naukowych na tenże temat, czym spełnia warunek oryginalności.

Przypadek Bułgarii jest o tyle specyficzny, że właśnie w tym kraju zamieszkuje na Bałkanach największy odsetek ludności tureckiej (w sensie % populacji danego państwa). Historycznie też Bułgaria stosunkowo późno uzyskała pełną niepodległość, bo dopiero w 1908 roku, co w porównaniu do większości państw bałkańskich stanowiło różnicę jednego pokolenia. Mniejszości etniczne lub religijne od samego początku determinowały politykę wewnętrzną i zagraniczną państwa bułgarskiego w zmieniających się na przestrzeni XX granicach politycznych.

1. Stan badań a recenzowana praca

Autor we *Wstępie* do swojej rozprawy szczegółowo omawia obecny stan badań nad polityką etniczną Bułgarii, stwierdzając słusznie, że „polityka etniczna Bułgarii nie stała się przedmiotem szerokiej, kompleksowej analizy na gruncie nauki polskiej” (s. 14). I jednocześnie wskazuje zwłaszcza na opracowania Elżbiety i Tomasza Szyszlaków, których z pewnością należy zaliczyć do grona czołowych polskich badaczy tej problematyki. Ponadto wskazuje na prace innych autorów piszących w języku angielskim, lecz nie odnoszące się do kompleksowej analizy zjawiska, która bodaj po raz pierwszy w odniesieniu do okresu po 1989 roku objawiła się polskiemu i zagranicznemu czytelnikowi w postaci tekstu Tomasza Szyszłaka pt. *Polityka etniczna Bułgarii* będącego rozdziałem w dwujęzycznej monografii wieloautorskiej pt. *Polityka etniczna współczesnych Państw Europy Środkowo-Wschodniej / Ethnic Policy in Contemporary East Central European Countries* pod redakcją H. Chalupczaka, R. Zenderowskiego oraz W. Baluka.

Należy jednakowoż stwierdzić, że dość skrótowo Autor omówił, a przede wszystkim – co chyba najważniejsze – skategoryzował literaturę przedmiotu dotyczącą polityki etnicznej Bułgarii. Należało w moim przekonaniu podzielić ją wyraźnie na dwa działy (bez rozróżniania na proveniencje narodowo-państwową autorów), a mianowicie na: (a) literaturę odnoszącą się do polityki narodowościowej Bułgarii

w ogóle; **(b)** literaturę odnoszącą się do określonych aspektów tejże polityki tj. zmian w prawodawstwie krajowym, polityki adresowanej do wybranych mniejszości, zwłaszcza do Turków, Pomaków, Macedońców oraz Romów.

Uważam, że raczej niepotrzebnie przy omawianiu literatury przedmiotu Autor odnosi się do opracowań teoretycznych konceptualizujących pojęcie polityki, choć z oczywistych względów widzę w tym aspekcie ukłon, i to zasłużony, pod adresem Promotora, prof. Walentego Baluka.

Sama rozprawa bazuje na analizach bardzo bogatej literatury przedmiotu. Należy podkreślić, że Autor prawdopodobnie włada językiem bułgarskim, co jest niezwykle istotne z uwagi z jednej strony na konieczność uwzględniania źródeł, które nie są tłumaczone na inne języki, w tym język angielski, z drugiej zaś – na niezbyt obszerną literaturę przedmiotu w innym niż bułgarskim języku. A i na gruncie języka bułgarskiego nie jest to nazbyt bogate piśmiennictwo jeśli zważyć na próby kompleksowego opisu badanej przez Autora rzeczywistości.

2

2. Cel pracy, problem badawczy i hipotezy

Autor precyzyjnie ujmuje **cel swojej rozprawy**. Stwierdza mianowicie, że jest nim „analiza politologiczna polityki etnicznej w Bułgarii w okresie transformacji ustrojowej oraz procesu polityzacji etniczności w oparciu o zakres źródeł pierwotnych i wtórnych.” (s. 9, 322). Jednocześnie dodaje, że „Celem szczegółowym (...) rozprawy jest zbadanie usytuowania mniejszości etnicznych w polityce etnicznej Bułgarii w latach 1989–2020 oraz określenie celów, funkcji i modelu tej polityki. Analiza obejmuje szerokie spektrum zagadnień z wyszczególnieniem uwarunkowań, koncepcji, podmiotów oraz ewolucji i rezultatów, to jest wpływu polityki etnicznej w badanym okresie na określone społeczności, jak i działań oraz wpływu społeczności etnicznych zorganizowanych w formie grup nacisku na kształtowanie polityki” (s. 9). Następnie Autor słusznie wskazuje na cztery poziomy analizy, tj. **(a)** determinanty polityki etnicznej Bułgarii przy uwzględnieniu zmiennych zależnych i niezależnych (prawo, społeczeństwo, kultura, demografia, religia, tożsamość, historia, demokratyzacja, transformacja ustrojowa, europeizacja), **(b)** podmioty danej polityki, a także ich funkcjonowanie (instytucje odpowiedzialne za kształtowanie danej polityki w obszarze władzy ustawodawczej, wykonawczej i sądowniczej); **(c)** założenia oraz deklaracje polityki etnicznej Bułgarii w formie koncepcji, strategii, programów, jak i realizowanie polityki etnicznej, włączając w to jej efekty, przy uwzględnieniu międzynarodowych standardów ochrony mniejszości narodowych i etnicznych; **(d)** oddziaływanie mniejszości etnicznych na politykę etniczną poprzez próby jej kształtowania na poziomie partii politycznych i zorganizowanych grup interesu etnicznego (s. 9).

Należy zatem uznać, że cel badawczy zarówno w wymiarze ogólnym, jak i szczegółowym, został wyrażony w sposób poprawny i precyzyjny, jest on naukowo uzasadniony głównie deficytem podobnych opracowań, i spełnia on kryterium istotności naukowej.

Problem badawczy rozprawy doktorskiej co do zasady powinien zostać wyrażony w postaci pytania lub kilku pytań odnoszących się do wcześniej zdefiniowanego, choćby wstępnie, przedmiotu i celu badania. Pytania te, zwane na gruncie metodologii nauk, pytaniami problemowymi lub pytaniami badawczymi, powinny być niebanalne i naukowo oraz społecznie doniosłe. Odpowiedzi na te pytania służyć mają lepszemu poznaniu otaczającej nas rzeczywistości oraz człowieka w jego indywidualnych i społecznych rolach oraz relacjach.

W recenzowanej rozprawie doktorskiej Autor sformułował pięć rozbudowanych pytań badawczych. Są one zasadniczo logiczne i poprawne merytorycznie, a także istotne w perspektywie realizacji obranego celu badań, przy czym pytania trzecie i czwarte w istocie składają się z więcej niż jednego pytania (wątku), lecz sytuują się w grupie pytań pokrewnych, co stanowi pewne usprawiedliwienie.

Są to następujące pytania poprzedzone stwierdzeniami: **(a)** „Polityka etniczna jest zależna od wielu kształtujących ją czynników pośrednich i bezpośrednich, co daje podstawy do postawienia pytania: jakie czynniki odegrały najważniejszą rolę w kształtowaniu i realizacji polityki etnicznej w okresie transformacji ustrojowej w Bułgarii? **(b)** Proces transformacji ustrojowej jest procesem charakteryzującym się różnorodnością uwarunkowań i ciągiem zmian, dlatego stawia się pytanie, czy w okresie transformacji ustrojowej zaszyły istotne

zmiany w polityce etnicznej państwa oraz czy jest to zmiana jakościowa w porównaniu z poprzednim ustrojem? (c) W ramach przeprowadzonej analizy autor poszukuje odpowiedzi na pytanie czy założenia oraz deklaracje polityczne wyrażone w formach koncepcji, strategii i programów mają realne przełożenie na funkcjonowanie mniejszości etnicznych w państwie? Czy prawa mniejszości etnicznych są respektowane i przestrzegane? Czy mniejszości etniczne są zaspokojone względem swoich potrzeb związanych z działalnością państwa w kwestii utrzymania tożsamości kulturowej? (d) Mniejszości etniczne będące podmiotem realizowanej polityki mogą ją również determinować poprzez działania własne. W związku z tym, przyjmując wertykalne ujęcie rozumienia polityki etnicznej, w ramach przeprowadzonej analizy autor poszukuje odpowiedzi na pytania: czy mniejszości etniczne posiadają swoją reprezentację polityczną i poszukują możliwości kształtowania polityki? Czy podejmują próby oddziaływania na politykę zgodnie z ich preferencjami (perspektywa wpływu) w formie grup interesu etnicznego? oraz czy i w jaki sposób integracja europejska wpłynęła na strukturę demokratyczno-partycypacyjną (perspektywa europeizacji) mniejszości etnicznych w Republice Bułgarii? (e) Złożoność rzeczywistości społecznej i politycznej wpływa na różnorodność celów polityki etnicznej przedstawionych za pomocą modeli a) eliminacji, b) kontroli i c) uznania mniejszości etnicznych. Analiza politologiczna polityki etnicznej pozwoli odpowiedzieć na pytanie: jaki model zarządzania etnicznością był charakterystyczny dla Bułgarii w latach 1989-2020 oraz czy procesy demokratyzacji i europeizacji wpłynęły na jego charakterystykę?" (s. 10-11)

Hipotezy są poprawne pod względem metodologicznym, a z uwagi na charakter badań są odmienne od tych składających się ze zmiennych niezależnej i zależnej. Są one zasadniczo skorelowane z pytaniami badawczymi, co należy uznać za prawidłowe rozwiązanie.

Przywołajmy dla porządku wspomniane hipotezy: (a) „Przyjmuje się hipotezę, że polityka etniczna Bułgarii jest uwarunkowana wieloma czynnikami, przy czym najistotniejszymi z nich są: procesy demokratyzacji oraz europeizacji, akty normatywne oraz multilateralne zobowiązania państwa wyrażone w międzynarodowych standardach ochrony mniejszości etnicznych, a także stopień zróżnicowania etnicznego oraz determinanty historyczno-demograficzne; (b) Przyjmuje się hipotezę, że w okresie transformacji ustrojowej nastąpiła zmiana realizacji i założeń polityki etnicznej względem poprzedniego ustroju, jednak wiele jej aspektów stanowi formę powielenia poprzednich rozwiązań w zakresie analizowanej polityki, zaś sama polityka etniczna nie jest polityką traktowaną priorytetowo przez władze państwa; (c) Przyjmuje się także hipotezę, że pomimo przyjęcia szeregu dokumentów oraz wdrażanych strategii w zakresie polityki etnicznej, mniejszości etniczne w Bułgarii są nierzadko wykluczane z głównego nurtu życia społecznego i politycznego, a ich potrzeby w zakresie utrzymania tożsamości kulturowej są marginalizowane; (d) Mając na uwadze, że przemianom ustrojowym w Bułgarii towarzyszyły procesy demokratyzacji i europeizacji, przyjmuje się hipotezę, że po 1989 r. procesy te znacząco wpłynęły na perspektywę demokratyczno-partycypacyjną przedstawicieli mniejszości etnicznych w państwie, zwiększając ich reprezentację polityczną wyrażoną w formie działalności partii politycznych bądź aktywności grup interesu etnicznego; (e) Równocześnie, zakładając, że mniejszości etniczne będące podmiotem realizowanej polityki mogą kształtować politykę państwa zarówno bezpośrednio w formie partii politycznych, czy reprezentacji na szczeblu rządowym, jak i pośrednio poprzez organizacje obywatelskie, zakłada się, że determinanty normatywno-prawne w Bułgarii znacząco ograniczają zdolność reprezentacji politycznej mniejszości etnicznych zarówno na poziomie działalności partii politycznych, jak i reprezentacji obywatelskiej w formie grup interesu etnicznego, a struktura organizacyjna grup interesu charakteryzuje się silnym rozdrobnieniem. Przyjmuje się zatem hipotezę, że polityka etniczna Bułgarii charakteryzuje niskim współczynnikiem wpływu mniejszości etnicznych na jej realizację; (f) Wspiera się założenie, że pomimo zachodzącego w Bułgarii procesu demokratyzacji i europeizacji brak jest w państwie akceptacji dla odmienności etnicznej i wielokulturowości w jego organizacji politycznej, dlatego przyjmuje się hipotezę, że polityka etniczna Bułgarii oparta jest na „kontrolu odmienności” tj. modelu demokracji etnicznej polegającym na kulturowej i społecznej dominacji narodu tytułowego i jego kulturowej, religijnej, społecznej i politycznej nadrzędności względem mniejszości etnicznych” (s.11-12).

Reasumując, Autor zasadniczo poprawnie definiuje cel, pytania badawcze i hipotezy swojej rozprawy doktorskiej. Należy jednak stwierdzić, że wskazane bardzo drobne uchybienia nie wpływają istotnie na późniejsze zastosowanie metod badawczych i prowadzenie procesu badawczego.

3. Zakres pracy (przedmiot badań)

Cel pracy, co należy podkreślić, wskazuje ponadto na wszystkie cztery zakresy analiz usytuowane w porządku metodologii badań społecznych. Jednakże Autor, co nieco zaskakujące koncentruje się wyłącznie na zakresie temporalnym, pomijając pozostałe trzy zakresy, zwłaszcza rzeczowy i podmiotowy, może w mniejszym stopniu przestrzenny, choć nie bez znaczenia jest tutaj przecież uwzględnienie zewnętrznych uwarunkowań polityki etnicznej, które Autor przecież opisuje w pracy, lecz nie odnosi się do nich we *Wstępie*.

W tym akurat aspekcie należy odnotować pewien deficyt rozprawy. Nie jest on jednak dyskwalifikujący mając na uwadze dobrze napisany *Wstęp*, z którego można wyczytać wszystkie zakresy.

4. Struktura pracy

Struktura pracy – jeśli chodzi o układ poszczególnych części pracy, zwłaszcza rozdziałów i podrozdziałów – jest nie tylko poprawna, ale i wzorcowa jeśli chodzi o przejście od części teoretycznej (wyjaśnianie kluczowych pojęć, stworzenie siatki kategorialnej – z wyjątkiem dwóch pojęć, o których później) przez metodologiczną (wyjaśnianie zastosowanej w pracy metodologii badań własnych oraz wskazanie na zasoby danych źródłowych) po empiryczną (prezentacja wyników badań w oparciu o dane zastane).

Rozprawa składa się z sześciu rozdziałów, *Wstępu*, *Zakończenia*, *Bibliografii*, *Załączników*. Brakuje w niej *Spisu schematów* oraz *Spisu tabel*. *Wykazu skrótów* powinien znajdować się na początku pracy i dobrze byłoby w nim uwzględnić oryginalne nazewnictwo (w nawiasie). Praca zawiera również zbiór aneksów, zawierający zestawienia tabelaryczne ukazujące dane dotyczące poszczególnych polskich i węgierskich partii politycznych w przestrzeni rywalizacji politycznej według badań dwóch wybranych przez Autora baz danych.

W rozdziale pierwszym Autor analizuje pojęcia polityki etnicznej i etniczności oraz inne pojęcia z nimi związane poddając je na ogół udanej próbie konceptualizacji. W rozdziale drugim omawia strukturę etniczno-konfesyjną Bułgarii. W trzecim dokonuje charakterystyki poszczególnych mniejszości etnicznych zamieszkujących Bułgarię, ale zasadniczy ciężar analiz spoczywa na polityce etnicznej wobec nich do roku 1989. W rozdziale czwartym analizuje ramy instytucjonalno-prawne polityki etnicznej Bułgarii po 1989 roku. W piątym zaś omawia działalność partii etnicznych w Bułgarii z naciskiem na partię mniejszości tureckiej, najliczniejszej mniejszości w Bułgarii. Ostatni rozdział jest chyba najbardziej obiecujący i dotyczy zjawiska polityzacji etniczności, w którym przedstawia on wyniki badań własnych.

Należy zauważyć, że poza ogólną konstrukcją rozprawy, która jest – jak już napisałem – wzorcowa, również struktura wewnętrzna poszczególnych rozdziałów jest przemyślana, logiczna i ułatwiająca „nawigację” po tekście rozprawy.

5. Metody i techniki badawcze

W rozprawie Autor zdecydował się na zastosowanie kilku metod badawczych. W pierwszej kolejności wspomina on o metodzie systemowej, następnie o metodzie instytucjonalno-prawnej. Zastanawiam się na ile wspomniana przez Autora metoda *process tracing*, która nie jest znana bliżej w naukach społecznych, nie jest aby z jedną z metod stosowanych w naukach historycznych lub też sytuować się może na granicy nauk historycznych i politologii/socjologii. Uzasadnienie wymienionych przez Autora metod jest dla mnie „średnio przekonujące”, choć nie odrzucam ich właściwego wyboru. W moim przekonaniu ewidentnie brakuje w deklaracji zawartej we *Wstępie* metody porównawczej, choć Autor stosuje ją przecież w swojej rozprawie, co istotnie osłabia moją krytykę.

Generalnie jednak uważam, że zadeklarowane we *Wstępie* metody, które zostały odpowiednio dobrane, zostały właściwie zastosowane w procesie badawczym.

Szkoda jedynie, że we *Wstępie* Autor nie wskazał w większym na bodaj najbardziej istotny swój wkład w rozwój nauki a mianowicie na badania terenowe, związane analizą ilościową organizacji interesu etnicznego w Bułgarii. Tenże aspekt szczegółowo rozwija jednak w ostatnim rozdziale stwierdzając na początku w omawianiu metodologii badań empirycznych, że „De facto brak jest szerszych analiz dotyczących działalności grup rzecznicstwa etnicznego w Bułgarii czy też grup interesu w ogóle” (s. 284). Następnie deklaruje, iż: „Aby przeprowadzić wskazaną analizę i odpowiedzieć na postawione w procesie badawczym pytania, przy uwzględnieniu całej gamy czynników mogących zwiększać bądź zmniejszać poziom dostępu zorganizowanych grup interesu etnicznego do procesu politycznego, zrealizowane zostało badanie ilościowe organizacji interesu etnicznego w Bułgarii” (s. 287). Istotna i trafna wydaje się również deklaracja Autora, że „Równocześnie, przy zastosowaniu pytań otwartych, w badaniu wygenerowane zostały również dane o charakterze jakościowym. Całość danych, które zostały przedstawione w tej części pracy stanowią dane empiryczne ze zrealizowanego w latach 2017-2019 badania kwestionariuszowego przeprowadzonego wśród grup interesu etnicznego w Bułgarii” (s. 287).

6. Styl narracji i sposób zastosowania teorii (w tym wykorzystania literatury przedmiotu)

Recenzowana rozprawa jest napisana zasadniczo poprawnym językiem naukowym z wykorzystaniem odpowiednich metod, technik i narzędzi badawczych oraz z użyciem właściwej siatki pojęciowej. Poszczególne pojęcia (choć nie wszystkie, o czym dalej) zostały poprawnie i precyzyjnie zdefiniowane. Należy przede wszystkim jednak docenić olbrzymi wysiłek badawczy Autora wynikający w znacznej mierze z decyzji o przeprowadzeniu analiz ilościowych na podstawie zagregowanych przez siebie danych z wypełnionych ankiet.

Styl narracji zastosowany w pracy uznać należy za naukowy, spójny i związany bezpośrednio z przedmiotem badań, bez niepotrzebnych dygresji. Poszczególne wywody Autora łączą się ze sobą, poczynione ustalenia służą wyjaśnianiu określonych procesów i zjawisk politycznych. Przede wszystkim jednak Autor osiąga cel swoich badań, a wnioski z nich przedstawione są bardzo syntetycznie zarówno w ostatnim, szóstym rozdziale, jak i w *Zakończeniu*.

Praca stanowi tym samym próbę odpowiedzi na zasadniczo dwa pytania: **(a)** etniczności w oparciu o zakres źródeł pierwotnych i wtórych.” (s. 9, 322); **(b)** w jaki sposób mniejszości etniczne działające w formie grup interesu organizują społeczeństwo obywatelskie i przyczyniają się do procesu agregacji preferencji politycznych? (s. 10). Tym sposobem Autor w moim przekonaniu świetnie wyeksponował awers i rewers polityki etnicznej bazując na przykładzie Bułgarii.

Należy zgodzić się z deklaracją Autora, że „Polityka etniczna, którą w niniejszej pracy rozumie się jako zespół działań dotyczących mniejszości etnicznych i narodowych podejmowanych przez ośrodek decyzyjny zmierzający do osiągnięcia zamierzonych celów jest zagadnieniem złożonym i charakteryzującym się różnorodnością założeń oraz funkcji” (s. 7). Prawdziwa jest również teza mówiąca iż: „brak jest badań poświęconych problematyce reprezentacji mniejszości etnicznych w formie zorganizowanych grup interesu i ich oddziaływania bądź prób kształtowania polityki w państwach Europy Środkowej i Wschodniej, w tym w Bułgarii” (s. 10), przy czym wysoce ryzykowne, bo obciążone pewnym prawdopodobieństwem przeoczenia pewnych publikacji, słowo „brak” proponowałbym zastąpić słowem „deficyt”.

W *Zakończeniu* pojawia się zdanie: „W celu realizacji badań w niniejszej pracy postawiono pięć pytań badawczych oraz sformułowano sześć hipotez badawczych, które zostały przetestowane w procesie analizy” (s. 322). Drobną uwagę: słowo „przetestowane”, które odnosi się zasadniczo do badań empirycznych, w których bada się relacje między zmiennymi zależnymi i niezależnymi, proponowałbym zastąpić określeniem „sprawdzone”.

W *Zakończeniu* Autor odnosi się do sformułowanych na początku rozprawy hipotez. Konkludując Autor stwierdza, iż: „rozpoczęty przed trzema dekadami proces przemian systemowych w Bułgarii i towarzyszy-

szące mu procesy demokratyzacji oraz europeizacji w znacznym stopniu wpłynęły politykę etniczną państwa. Zjawisko to było szczególnie widoczne w latach 1997-2005, gdy kwestie etniczne w Bułgarii zyskały na znaczeniu, a ówczesne rządy Bułgarii podejmowały się różnych działań na rzecz rozwoju legislacji w zakresie praw mniejszości etnicznych. Równocześnie wspiera się założenie, że polityka etniczna Bułgarii nie stanowiła w analizowanym okresie czasu polityki traktowanej priorytetowo przez władze państwa, a zarazem przypuszczać można, że gdyby nie warunki członkostwa Bułgarii w UE, wiele inicjatyw w zakresie analizowanej polityki nie zostałyby implementowanych. Ponadto, pomimo wskazanych zmian w polityce etnicznej Bułgarii w latach 1989-2020, zaobserwować można wiele jej cech, które stanowią swoistą reprodukcję działań podejmowanych przez władze państwa przed 1989 rokiem." (s. 348).

Uwagi krytyczne:

- Autor używa „obficie” dwóch pojęć bez ich zdefiniowania. Chodzi o pojęcie *europeizacji*, która na gruncie nauk społecznych doczekała się licznych i różniących się definicji. Drugim pojęciem, jakim posługuje się Autor jest pojęcie *interesu etnicznego*, które w pewnym stopniu nawiązuje do pojęcia interesu narodowego. Wypadałoby oba pojęcia choćby we *Wstępie* dookreślić.
- Uważam, że powinno się w pracy więcej uwagi poświęcić stosunkom bułgarsko-tureckim i bułgarsko-macedońskim jako istotnym determinantom polityki etnicznej, przy czym warto się w tego typu analizach odnieść się do znakomitego opracowania Rogersa Brubakera pt. *Nationalism Reframed Nationhood and the National Question in the New Europe*, Cambridge University Press, 1996 (książka ta ukazała się także w polskim tłumaczeniu: *Nacjonalizm inaczej – struktura narodowa i kwestie narodowe w nowej Europie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1998).

7. Uwagi edytorskie

Rozprawa generalnie spełnia wymogi redakcyjne stawiane tego typu opracowaniom naukowym. Nie zgłaszam poważniejszych zastrzeżeń w tym względzie. Zawiera ona znaczną liczbę tabel i wykresów, które zostały sporządzone prawidłowo. W kilku miejscach brakuje natomiast ewidentnie przypisów (np. s. 259), a także Autor nadużywa, zwłaszcza na początku akapitów słowa „równocześnie”.

8. Konkluzja

Reasumując zgłoszone powyżej uwagi, pragnę stwierdzić, że recenzowany przeze mnie tekst rozprawy doktorskiej p. mgr. Szczepana Czarnieckiego, stanowi bardzo udaną próbę analizy problematyki polaryzacji polityki etnicznej na przykładzie Bułgarii. Jest to praca będąca wynikiem pogłębionych studiów i zapewne wyczerpanej, czasochłonnej pracy. Praca z całą pewnością spełnia wymogi ustawowe stawiane tego typu pracom badawczym stanowiącym podstawę awansu naukowego. Zdecydowanie mieści się też w dyscyplinie nauki o polityce i administracji. Jej jakość stanowi bardzo dobry prognostyk przyszłego rozwoju naukowego Kandydata do stopnia naukowego.

Ustawa Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce w art. zawiera zapisy: **(1)** Rozprawa doktorska prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w dyscyplinie albo dyscyplinach oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej lub artystycznej. **(2)** Przedmiotem rozprawy doktorskiej jest oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, oryginalne rozwiązanie w zakresie zastosowania wyników własnych badań naukowych w sferze gospodarczej lub społecznej albo oryginalne dokonanie artystyczne.

Stwierdzam jednoznacznie, że Kandydat do stopnia naukowego p. Szczepan Czarniecki spełnia oba warunki.

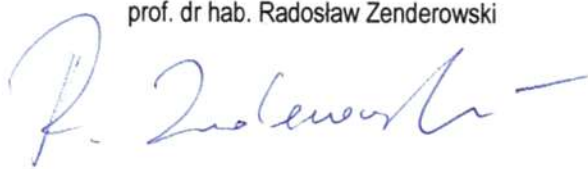
Zważywszy na wysoki poziom rozprawy, uważam, że **powinna zostać ona opublikowana** przynajmniej w serii artykułów naukowych, a jeśli będzie taka możliwość, także/lub monografii.

W związku z powyższym, **wnoszę o dopuszczenie p. mgr. Szczepana Czarneckiego do dalszych etapów przewodu doktorskiego.**

Cieszyn-Warszawa, dnia 6 marca 2024 roku

prof. dr hab. Radosław Zenderowski

Radosław Zenderowski
ul. Limanowskiego 3 m. 6
PL 43-400 Cieszyn
Tel.: 600.431.170
E-mail: r.zenderowski@uksw.edu.pl

Wydział Społeczno-Ekonomiczny
Instytut Nauk o Polityce i Administracji UKSW
ul. Wóycickiego 1/3 bud. 23
PL 01-938 Warszawa
Tel.: +48 22 569 68 29
E-mail: ip@uksw.edu.pl